

MIRZACHO‘L OKRUGI TUPROQLARI DEGRETATSIYASI VA YER OSTI SUV SATHINING O‘ZGARISHI

Muxtorova Shaxzoda Ilhom qizi

Jizzax davlat pedogogika universiteti 2-kurs magistranti

ANNOTATSIYA

Maqolada turli omillar jumladan, inson faoliyati bilan bog‘liq suv, tuproq va bodshqa antropogen tasirlar natijasida landshaftning o‘zgarishi yerlarning degradatsiyasi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: degradatsiya, gipergenez, yer osti suvlari, cho‘llanish, meliorativ sharoit, gidrogeologik va muhandislik-geologik sharoitlar.

DEGRADATION OF SOILS AND CHANGES IN GROUNDWATER LEVEL OF MIRZACHOL DISTRICT

ABSTRACT

The article examines the change of the landscape as a result of anthropogenic effects on water, soil and soil related to human activities, land degradation.

Keywords: degradation, hypergenesis, groundwater, desertification, reclamation conditions, hydrogeological and engineering-geological conditions.

BMT ekspertlarining fikricha, 2030 yilga borib dunyo aholisining yarmiga yaqini chuchuk suv tanqisligidan aziyat chekadi va bu kelajakda urush va mojarolarga sabab bo‘lishi mumkin. Shu munosabat bilan er osti suvlari kabi qimmatbaho mineralni qazib olishni oqilona boshqarish kerak. Biroq, amaliyot shuni ko‘rsatdiki, er osti suv resurslarini boshqarish va himoya qilish juda qiyin vazifadir. Transchegaraviy suv qatlamlari va komplekslaridan er osti suvlarini qazib olishni huquqiy tartibga solish

muammosini tahlil qilish doirasida ushbu jihatni Rossiya misolida ko‘rib chiqish taklif etiladi. Cho‘llanish, qurg‘oqchilik respublikamiz hududining asosiy muammolaridan biri bo‘lib qolmoqda va zamonaviy global muammolari orasida alohida o‘rin tutadi. Cho‘llanish bo‘yicha mintaqaviy tadqiqotlarda yerlarning qurg‘oqchilik degretatsiyasi turli omillar, jumladan, iqlim o‘zgarishi ta’sirida namoyon bo‘lmoqda. Shu bilan birga, ayniqsa neogen-to‘rtlamchi davr yotqiziqlarida cho‘llanish muammolariga katta ahamiyat beriladi. Yerning degradatsiyasi bu-hududda suv xo‘jaligi sharoitlarining o‘zgarishidir. Bugungi kunga kelib arid o‘lka sifatida ma’lum bo‘lgan Mirzacho‘l tuprog‘ining degretatsiyasi va er osti suvlari ko‘tarilishidolzarbligi yanada oshmoqda, uning sabablari quyidagilardan iborat:

- tuproq sirt qatlamining kamayishi.
- shamol va suv eroziyasi;
- tuproq kimyoviy va biologik muhitining kislotalanishi
- infratuzilmani rivojlantirish va uy-joy qurilishi tufayli tuproqning siqilishi va

bo‘shashishi.

- tuproqning mineral va organik moddalaridan ozuqa moddalarining tez yo‘qolishi.

- tuproqning kimyoviy tarkibi va biologik muhitning sho‘rlanishi yoki ifloslanishi natijasida yuzaga keladigan o‘zgarishlar.

Turli omillar, jumladan, inson faoliyat natijasida iqlim o‘zgarishi sodir bo‘layotgan hududni aniqlash va bashorat qilish, gidrogeologik va meliorativ sharoitlarni baholash ilmiy ishning asosiy maqsadlaridan biridir

O‘rganilayotgan hududda er osti suvlari sathining har tomonlama ko‘tarilishi kuzatilmoqda. Agar Mirzacho‘lning yer osti suvlari to‘ldiriladigan hududi umuman yog‘ingarchilik va sug‘orish kanallaridan infiltratsiya orqali to‘planishini hisobga olsak. o‘rganilayotgan hududning markaziy va sharqiy qismlarida kapillyarlarning ko‘tarilishi va bug‘lanishidan tashqari er osti suvlarining to‘ldirilishi deyarli yo‘q. Darhaqiqat, jismoniy buzilish va gipergenik o‘zgarishlarga duchor bo‘lganligini

aniqlash uchun yagona ma'lumot manbalari sug'orilmaydigan va sug'oriladigan maydonlarda eksperimental tajribalar bilan birga olib borilgan uzoq muddatli muhandislik va geologik tadqiqotlarning qiyosiy kuzatishlari natijalaridir. Ushbu ma'lumot manbalariga asoslanib, biz tuproqdagi gipergenez va fizik degradatsiya bilan bog'liq jarayonlarni tizimlashtirish, uning sabablarini aniqlash, aniqroq tashxis qo'yish, tarqalishning mumkin bo'lgan hududlari va uni oldini olish yo'llarini izlashni muhim deb hisoblaymiz. Tog' jinslarining ko'plab xususiyatlari ko'z va teginish orqali aniqlangan; masalan: qumli va loyli jinslar teginish orqali ishqalanish yoki dumalash orqali aniqlangan; temirli jinslar toshning zanglagan rangi bilan aniqlangan; slyuda yaltiroq slyuda plitalari bilan aniqlangan; tuproqlarda kaliy va natriy gidratlar miqdori bo'yicha suvda eruvchan tuzlarning mavjudligi, bu bo'limda bo'shashgan, changli muhitni ifodalovchi "puflangan" deb ataladigan yorqin oq ajralishlarga yordam berdi.

Tuproqning zichligi quyidagicha tavsiflangan: qum va qumloqlar egiluvchanligi, plastikligi bo'yicha bo'sh, siqilgan (pastlangan), gil, gil tuproqlarga bo'linadi.

Tog' jinslarining tuzilishi va teksturasini tavsiflashda uning tarkibiga kiruvchi minerallarning shakli, joylashishi va o'lchamlari qayd etiladi. Agar jinsda har xil don o'lchamlari mavjud bo'lsa, ikkilamchi shakllanishlar turli xil donalar sifatida tavsiflanadi. Don o'lchamlari doiraviy diagramma yordamida aniqlanadi va ma'lum mahorat bilan ko'z bilan aniqlanishi mumkin. Suvga to'yinmagan tuproqlarning, ya'ni aeratsiya zonasidagi tuproqlarning filtratsiya koeffitsientini aniqlash uchun suv quyish usuli qo'llaniladi. Usulning maqsadi quruq tuproq bo'ylab quyqa tubidan pastga vertikal filtratsiya oqimini yaratish va oqimning tasavvurlar maydonini va oqim tezligini o'lchashdir. Suv quruq tuproqqa so'riladi va unda nafaqat tortishish kuchlari, balki barcha yo'nalishlarda harakat qila oladigan kapillyar kuchlar bilan ham harakatlanadi. Namlanish chuqurligi oshgani sayin, namlanish ko'rsatkichining o'zgarish tezligi sekinlashadi vasuv omboridan infiltratsiya qilish uchun suv oqimining tezligi barqarorlashadi. Shuning uchun, bu usul faqat filtrlash koeffitsientining qiymatini taxmin qildi, ammo amaliy maqsadlar uchun juda maqbul

bo'lgan aniqlik bilan. Sho'rlangan qumloq va qumloq tuproqlarning turli genetik tipdagi filtratsiya koeffitsientini (bizning holimizda to'rtlamchi davrning QIV sd va ap Q gl) eksperimental va filtratsion tadqiqotlari filtratsiya koeffitsienti ularning tarkibining tabiiy birikmasi bilan aniqlanishini ko'rsatdi. , tizimli munosabatlarning holati va tabiati.

Hududda olib borilgan keng qamrovli tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, er osti suvlari tuproq kesimida ikkilamchi sho'rlanish zonalarining shakllanishiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. O'rganilayotgan mos yozuvlar hududlarida er osti suvlari 0,5-0,75 dan 2,0-2,5 m gacha chuqurlikda joylashgan. Hududning er osti suvlari umumiy sho'rligiga qarab o'rtacha sho'rlanish darajasi 5 dan 15 g/l gacha; - 15 g/l va undan yuqori sho'rlanish darajasi yuqori. Kimyoviy tarkibiga ko'ra, er osti suvlari asosan xlorid-sulfat-natriy-magniy, kamdan-kam hollarda sulfat-kaliy-natriyli. Tuproqning sho'rlanishi bilan “tanqidiy” er osti suvlari darajasining oshishi tuproqning meliorativ holatini keskin yomonlashtiradi. Bu, o'z navbatida, cho'llanish jarayonlari va ikkilamchi sho'rlanish jarayonlarining jadallashuvi natijasidir. Bundan tashqari, er osti suvlari ekspluatatsiya va meliorativ davrlarda drenaj tizimlariga chiqarilmaydi. Drenaj tizimlariga er usti tabiiy oqimlarini ta'minlash hali etarli darajada samarali emas. Mirzacho'lning yer osti suvlari sathining ko'tarilishi fonida ikkilamchi sho'rlanish natijasida tuproqlarning meliorativ holatining yomonlashuvi keng tarqalgan. Bu yer osti suvlari sathining ko'payishiga hissa qo'shadigan yirik kanallar va sug'orish tizimlarining ta'siridan kelib chiqadi. Tumanning aholi punktlari va markaziy tomorqa uchastkalarida esa tuproqning suv bilan aloqasi tuzlarning yuvilishiga olib keladi, qumli tuproqlarda koagulyatsiya-kristallanish strukturaviy bog'lanishlar zaiflashadi va buziladi, bu esa tuproqning mustahkamligining keskin pasayishiga va deformatsiya harakatining o'zgarishiga olib keladi.

XULOSA

O‘rganilayotgan hududning gidrogeologik sharoiti “kritik” holatda hosil bo‘lgan er osti suvlari, shuningdek, sug‘orish uchun foydalaniladigan yer usti sug‘orish suvlarining ko‘p miqdori yetarli darajada chiqmasligi va asosan bug‘lanish va transpiratsiyaga sarflanishiga yordam beradi. Hududning ustun qismidagi sug‘oriladigan tuproqlarning meliorativ holatining qoniqarsizligi ko‘p jihatdan sug‘orish, ayniqsa kollektor-drenaj tarmog‘ini ishlatishdagi jiddiy kamchiliklar bilan bog‘liq. Quritilmagan va yetarli darajada quritilmagan yerlarda tuz balansi tuz to‘planishiga qarab o‘zgaradi, bu yer yuzasiga yaqin sho‘rlangan yer osti suvlarining bug‘lanishi bilan bog‘liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Adilov A. A. Injenerno-geologik issledovaniya. - T., TGTU 2016. - 156 s.
2. Gofurova L. A., va boshqalar. Degradatsiya pochv. Uchebnoe posobie. - Tashkent. NU, 2012. - 218 s.
3. Berezin P. M. Fizicheskaya degradatsiya pochv / P. M. Berezin, I. I. Gudima // Degradatsiya i ohrana pochv. - M.: Izd-vo MGU 2002. - S. 168-196.
4. Axmedov A. U., Parpiev G. T. Oroshaemye pochvy Syrdarinskoy i Jizakskoy oblastey. - Tashkent, FAN, 2005. - S. 122-157.
5. Axmedov A. U, Gofurova L. A. Otsenka sovremennogo pochvenno-meliorativnosostoyaniya Golodnoy stepi // Vladimirskiy zemledelets. Vladimir. 2019. - № 4. - S. 7-12.
6. Degradatsiya i ohrana pochv / Pod red. G. V. Dobrovolskogo. - M.: Izd-vo MGU, 2002. -654 s.
7. Zakirov M. M., Xudoyberdiev T. M., Agzamova A. I., Begimkulov D. K., Ochilov G. E. Osobennosti izmenchivosti gidrogeoximicheskogo rejima uchun osenke sovremennogo meliorativnosostoyaniya gruntovyx usloviy golodnoy stepi / Konferensiya____ - Tash GTU 2020.
8. Zatenatskaya N. P. Zakonomernosti formirovaniya svoystv zasolennyh glin. - M., Nauka, 1985. -145 s.
9. Kovda V. A. Problemy opustynivaniya i zasoleniya pochv aridnyx regionov mira - M.: Nauka, 2008. - 415 s.